

دفاع مشروع

از منظر فقه امامی و فقه شافعی

سید ابوالقاسم حسینی احمد فداله

سید ابراهیم حسینی احمد فداله

شناسنامه کتاب

دفاع مشروع از منظر فقه امامی و فقه شافعی

سیدابوالقاسم حسینی احمدفداله - سیدابراهیم حسینی احمدفداله

صفحه‌آرا: امیر ناصری؛ ویراستار: امیر ناصری

ناشر: زهیر؛ طراح جلد: سارا صباحی کیا

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۵۵۰۸-۱۴-۹

نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۲

قیمت: ۸۰۰۰۰ تومان؛ تیراژ: ۲۰۰

شناسنامه: حسینی احمدفداله، سیدابراهیم، ۱۳۶۷-
عنوان و نام پدیدآور: دفاع مشروع از منظر فقه امامی و فقه شافعی / سیدابوالقاسم حسینی احمدفداله
سیدابراهیم حسینی احمدفداله؛ ویراستار: امیر ناصری.

مشخصات نشر: قم: زهیر، ۱۴۰۲.

مشخصات ظاهری: ۱۶۲ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۵۵۰۸-۱۴-۹

وضعیت فهرست نویسی: بی

بازداشت: کتابخانه: ص. ۱۵۳ - ۱۶۱

موضوع: دفاع مشروع (فقه) (Self-defense Islamic law)

دفاع مشروع (فقه شافعی) (Self-defense Islamic law, Shafi'i)

فقه تطبیقی (Islamic Law, Comparative)

شناسه افزوده: حسینی احمدفداله، سیدابوالقاسم، ۱۳۶۷-

شناسه افزوده: ناصری، امیر، ۱۳۵۸-، ویراستار

رده بندی کنگره: BP۱۹۶/۱

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۳۷۷

شماره کتابشناسی ملی: ۹۴۲۵۸۹۹

اطلاعات ریکورد کتابشناسی: فیبا

ارتباط با ناشر: ۹۱۲۰۵۱۹۹۰۸

زهیر

فهرست مطالب

مقدمه ۶

فصل اول: کلیات، مفاهیم / ۱۵

گفتار اول: کلیات ۱۶

تاریخچه دفاع و تحولات آن ۱۶

گفتار دوم: مفاهیم ۲۳

۱. مفهوم فقه شیعه ۲۳

۲. مفهوم فقه شافعی ۲۴

۳. مفهوم دفاع مشروع ۲۴

۴. مفهوم تجاوز ۲۵

۵. مفهوم مشروع ۲۵

۶. تعریف دفاع مشروع ۲۷

فصل دوم: ادله و مبانی دفاع مشروع از منظر فقه امامیه و شافعیه / ۳۳

گفتار اول: ادله دفاع مشروع ۳۵

۱. ادله منصوص در مصادر شیعه ۳۵

آیات دفاع ۳۵

روایات دفاع ۳۸

۲. ادله منصوص در مصادر شافعیه ۴۱

آیات دفاع ۴۱

روایات دفاع.....	۴۶
۳. دلیل فطری دفاع.....	۴۷
۴. دلیل عقلی دفاع.....	۴۸
۵. دفاع از نظر اجتماعی.....	۴۹
گفتار دوم: مبانی دفاع مشروع.....	۵۱
۱. مبانی دفاع مشروع از نظر فقه شیعه.....	۵۱
نظریه طبیعی.....	۵۱
نقض قرارداد اجتماعی.....	۵۳
نظریه اجرای حق.....	۵۵
نظریه اجبار معنوی.....	۵۷
نظریه دفاع بر اساس قاعده احسان.....	۵۹
نظریه تعارض دو حق.....	۶۰
نظریه کرامت.....	۶۱
۲. مبانی دفاع مشروع از نظر فقه شافعی.....	۶۵
نظریه حق طبیعی.....	۶۵
نظریه نقض قرارداد اجتماعی.....	۶۶
نظریه اجرای حق.....	۶۷
نظریه اجبار معنوی.....	۶۸
نظریه دفاع در قاعده احسان.....	۶۸
نظریه تعارض دو حق.....	۶۹
نظریه کرامت انسان.....	۶۹

فصل سوم: شرایط و اهداف دفاع مشروع / ۷۱

- گفتار اول: شرایط دفاع مشروع ۷۲
۱. ناعادلانه بودن تجاوز و تعدی ۷۲
- آیات ناعادلانه بودن تجاوز و تعدی ۷۳
- روایات ناعادلانه بودن تجاوز و تعدی ۷۵
- نظر فقه شیعه در بحث ناعادلانه بودن تجاوز و تعدی ۷۷
- نظر فقه شافعیه در بحث ناعادلانه بودن تجاوز و تعدی ۷۸
۲. فعلیت تجاوز یا قریب الوقوع بودن خطر ۷۹
- فعلیت داشتن تجاوز ۷۹
- خطر قریب الوقوع ۸۱
- نظر فقه شیعه در بحث فعلیت تجاوز یا قریب الوقوع بودن خطر ۸۱
- نظر فقه شافعیه در بحث فعلیت تجاوز یا قریب الوقوع بودن خطر ۸۳
۳. تناسب بین دفاع و تجاوز ۸۶
- نظر فقه شیعه در بحث تناسب بین دفاع و تجاوز ۸۸
- نظر فقه شافعیه در بحث تناسب بین دفاع و تجاوز ۹۲
- گفتار دوم: اهداف دفاع مشروع ۹۸
۱. هدف متعالی یا الهی ۹۸
۲. اهداف انسانی یا مادی ۱۰۰
- هدف حمایت از مظلومان ۱۰۱
- مقابله با عهده شکنی ۱۰۲
- حفظ ارزش های انسانی ۱۰۳

- دفع تجاوز..... ۱۰۵
- فراهم ساختن آرامش..... ۱۰۶
- مبارزه با عوامل فساد و گمراهی..... ۱۰۷
- براندازی حکومت شرک..... ۱۰۸

فصل چهارم: اقسام دفاع از دیدگاه فقه امامی و شافعیه / ۱۱۱

- اقسام دفاع مشروع از نظر فقه امامیه و فقه شافعیه..... ۱۲
- گفتار اول: دفاع خاص یا شخصی..... ۱۱۵
۱. دفاع از نفس خود..... ۱۱۵
- مفهوم واژه نفس..... ۱۱۵
- اهمیت حفظ نفس..... ۱۱۶
- نظر فقه شیعه در بحث دفاع از نفس..... ۱۱۷
- اطلاقات نصوص..... ۱۱۸
- وجوب حفظ نفس از نظر عقل..... ۱۱۹
- ارجح بودن فعل دفاعی..... ۱۲۰
- نظر فقه شافعیه در بحث دفاع از نفس..... ۱۲۱
۲. دفاع از عرض و ناموس..... ۱۲۲
- نظر فقه شیعه در بحث دفاع از عرض و ناموس..... ۱۲۳
- ادله قائلین به وجوب مطلق دفاع..... ۱۲۵
- وجوب دفع ضرر عقلاً..... ۱۲۵
- وجوب نهی از منکر..... ۱۲۵
- اجماع..... ۱۲۵

- نصوص وارده و اطلاعات مربوط به آن ۱۲۶
- نظر فقهای شافعیه در بحث دفاع از عرض و ناموس ۱۲۷
۳. دفاع از مال ۱۲۷
- نظر فقهای شیعه در بحث دفاع از مال ۱۲۹
- نظر فقه شافعیه در بحث دفاع از مال ۱۳۱
۴. دفاع از جان دیگری ۱۳۲
- نظر فقه شیعه در بحث دفاع از جان دیگری ۱۳۳
- نظر فقه شافعیه در بحث دفاع از جان دیگری ۱۳۵
۵. دفاع از ناموس دیگری ۱۳۵
- نظر فقه شیعه در بحث دفاع از ناموس دیگری ۱۳۶
- نظر فقه شافعیه در بحث دفاع از ناموس دیگری ۱۳۶
۶. دفاع از مال دیگری ۱۳۷
- نظر فقه شیعه در بحث دفاع از مال دیگری ۱۳۷
- نظر فقه شافعیه در بحث دفاع از مال دیگری ۱۳۷
- گفتار دوم: دفاع از سرزمین ۱۳۸
۱. دفاع سازمان یافته از دولت و سرزمین خودی ۱۳۸
- دفاع سیاسی ۱۳۹
- دفاع فرهنگی ۱۴۰
- دفاع اقتصادی ۱۴۱
- دفاع نظامی ۱۴۲
۲. دفاع از دولت اسلامی دیگر در برابر تهاجم دولت غیراسلامی ۱۴۴

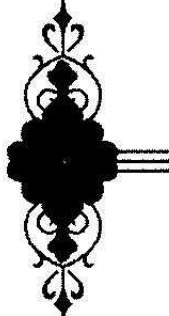
نظر فقه شیعه در بحث دفاع از دولت اسلامی دیگر در برابر تهاجم دولت غیراسلامی.....	۱۴۴
نظر فقه شافعیه در بحث دفاع از دولت اسلامی دیگر در برابر تهاجم دولت غیراسلامی.....	۱۴۵
گفتار سوم: دفاع اجتماعی.....	۱۴۶
۱. معنای معروف و منکر.....	۱۴۶
۲. دلایل دفاع اجتماعی در نصوص اسلامی.....	۱۴۸
آیات جهاد اجتماعی.....	۱۴۸
روایات جهاد اجتماعی.....	۱۴۹
۳. وجوب دفاع اجتماعی.....	۱۵۰
نظر فقه شیعه در بحث وجوب دفاع اجتماعی.....	۱۵۰
نظر فقه شافعی در بحث وجوب دفاع اجتماعی.....	۱۵۱
منابع و مأخذ.....	۱۵۱

دفاع فردی و جمعی در برابر تهدید، نه تنها از ضرورت‌ها و نیازهای اساسی و اولیه بشر به شمار می‌رود، بلکه از واکنش‌های طبیعی انسان است. مقوله دفاع و امنیت، قبل از آن که در قالب اندیشه و مکاتب فکری و حقوقی مختلف قرار گیرد و یا تبدیل به سیاست، قانون و مقررات دفاعی و امنیتی گردد و یا حتی پیش از آن که آموزه‌های دینی، آن را به مثابه احکام و حدود الهی بپذیرند، امری فطری و طبیعی به شمار می‌رود که زندگی فردی و اجتماعی انسان بدان وابسته و با آن عجین شده و گریزی از آن نیست. یعنی زندگی اجتماعی بشر در هیچ دوره‌ای، خالی از دغدغه‌های امنیتی و چگونگی دفع تهدیدها و دفاع از خود و روش‌ها، راهبردها و ابزارهای تأمین امنیت

نیست؛ زیرا منشأ تشکیل جامعه و زایش زندگی اجتماعی انسان، برآیند درک او از ضرورت «امنیت‌سازی، و فرار از ناامنی‌های زندگی فردی است. اما زندگی اجتماعی هم هیچ‌گاه امنیت و آرامش کامل را برای بشر فراهم نساخت. نزاع دائم قوای خیر و شر، طبیعت زیاده‌خواه و خوی سودطلبانه و تمایلات و گرایش‌های بیکرانه جو و نامحدود انسان با وجود محدودیت‌های فراوان در عرصه اجتماع در زمینه امکانات و منابع تأمین نیازها، بشر را به سمت رقابتی دشوار کشاند که تاریخ حیات جمعی، این رقابت را در قالب تنازع بقاء، تضاد و تعارض منافع و در نتیجه ناامنی‌ها، چالش‌ها، منازعات و درگیری‌های زیاد در خاطره خویش حفظ کرده است. تلاش و تکاپوی دائم انسان برای تأمین امنیت و استمرار بقاء و حیات خویش، همه ابعاد زندگی او را تحت تأثیر قرار داد. همین امر سبب شد تا انسان‌ها در گذر زمان، به تجربه‌های فراوان و اکتشاف ابزارها، فناوری‌ها و روش‌های مختلف دفاعی در برابر تهدیدات و اندوخته‌های دانشی گسترده در سطوح و در دوره‌های مختلف اقدام نمایند. در نتیجه، اندیشه‌های امنیتی و دفاعی زیادی در فرآیند تاریخ شکل گرفته است. ادیان و مکاتب بشری هر کدام، قوانین دفاعی و امنیتی خاص خود را دارند و در فقه اسلامی هم در باب دفاع و تأمین امنیت همه جانبه فرد و جامعه، ایده‌هایی وجود دارد.

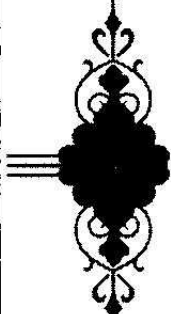
بر اساس همه رویکردهای دفاعی، هر انسانی حق دارد در هنگام مواجهه با خطر به دفاع از جان، مال و ناموس خود و افرادی که دفاع از آنها بر وی واجب است، اقدام کند که عنوان اصطلاحی این اقدام، «دفاع مشروع» نامیده می‌شود که موضوع اصلی این کتاب است.

ما دفاع مشروع را اقدامی بازدارنده معرفی کردیم که با هدف جلوگیری از خطرهایی صورت می‌گیرد که رهایی از آن، جز با دفع تهدید و خطر مقدور

نیست. روشن است که دفع و جلوگیری از خطرهای مذکور هیچ‌گاه نباید با انگیزه انتقام‌جویی و آزار و اذیت توأم باشد؛ از این رو، اعمال دفاعی از یک سو به شرط ضرورت و از سوی دیگر به شرط تناسب مقید شده است. اعمال این حق توسط افراد هنگامی جایز است که جامعه قادر به حمایت از جان مال و ناموس انسان نباشد، لذا دفاع مشروع، وضعیتی استثنایی و تابع شروطی است که تخطی از آن تکالیف متقابلی برای مدافع به وجود می‌آورد. در کنار دفاع شخصی، دفاع اجتماعی هم مطرح شد تا وظایف جامعه و دولت اسلامی در دفع تجاوزات دشمنان هم بررسی شود.

اما مقوله دفاع به لحاظ معرفتی در دانش‌های مختلفی بررسی شده است که در این کتاب به دلیل جایگاه حوزوی مؤلف آن، بر مبنای دانش فقه بدان پرداخته است. اما از آنجا که فقه در دوره معاصر به قوانین حقوقی در کشورهای اسلامی تبدیل شده است و بعد از انقلاب اسلامی فقه شیعه، اساس قانونگذاری ایران قرار گرفته است، برای غنی‌سازی کتاب از رویکردهای حقوقی هم در تحقیق بهره‌مند شده‌ایم؛ به‌ویژه آن‌که در دوره معاصر با مدرن‌شدن جوامع، اداره جامعه و حمایت از شهروندان در برابر انواع خطرات و آسیب‌هایی که می‌تواند آنها را تهدید کند، بر عهده دولت‌ها گذاشته شده است و دولت‌ها در چهارچوب قوانین مدون به این وظیفه عمل می‌کنند. در قوانین دولت اسلامی، در مواردی حق دفاع به اشخاص واگذار شده است تا از خودشان در برابر صدمات و آسیب‌هایی که در معرض آن قرار گرفته‌اند، محافظت کنند. برخی از این نوع مقررات براساس فهم فقهی فقهای معاصر در حقوق اسلامی دیده شده است که در فقه سنتی مطرح نبوده است. بنابراین توجه به رویکردهای حقوقی در کنار دیدگاه‌های فقهی، اهمیت زیادی یافت. اما به دلیل آن‌که موضوع، در

مستوای فقهی و حقوقی دو مذهب شیعی و شافعی مطرح شده است، تلاش نگارنده آن بود که ابتدا، تبیین جداگانه هر کدام در قالب یک فصل مستقل صورت گیرد و در خاتمه، اجمالی از وجوه اشتراک و افتراق آن دو را ارائه نمائیم. با این همه اعتراف می‌کنیم که کتاب حاضر گامی بسیار ابتدائی برای ورود به عرصه گسترده‌ای است.

www.ketab.ir

